

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V zamejstvu celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 7. julija 1939.



Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštnočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Poglavje o nacionalnem državniku

Tisti, ki bo pisal zgodovino Slovenije in slovenstva po vojni, bo najprej ugotovil zunanje znake propadanja v teh dneh. Povedal bo, kako je stalno in nevzdržno padala naša življenjska raven, kako je ponikovala nraštvena raven, kako je usihla naša življenjska moč in odpornost, in kako še tistega bornega naravnega prirastka, ki nam je kljub vsemu ostal, nismo mogli prehraniti in ohraniti doma. Povedal bo, da je skoraj ves ta naš prirastek moral v tujino s trebuchom za kruhom, in opozoril bo posebej, da smo dajali Slovincem skoraj polovico (45%) vseh izseljencev iz Jugoslavije v zamejstvo, dali jih kljub svojemu majhnemu prirastku in kljub temu, da ima Slovenija komaj 8% prebivalstva v državi. Povedal bo, kako se ni ves tisti čas v Sloveniji delalo javnih stavb in naprav, kako so morali ležati bolniki, težki bolniki, po dva na eni postelji, in kako so se zaradi tega drug drugega okuževali in umirali. Kajti nikoli ni bilo denarja za bolnišnice pri nas, kakor ga tudi ni bilo ne za slovensko vseučilišče, ne za železnice, ne za ceste. Pokazal bo, da so sicer slovenske železnice donosale četrtno, slovenske pošte pa tretjino vseh državnih dohodkov, da pa se je ta denar odvajal na jug, medtem ko je v Sloveniji primanjkovalo osebja, da so se na jugu z njim delale nove železnice in postavljala poslopja, medtem ko v Sloveniji po navadi še za popravilo starih ni bilo denarja.

In še mnogo drugega bo povedal in poudaril.

A seveda bi ta pisec naše povojne zgodovine ne bil resen znanstveni zgodovinar, če ne bi tudi raziskal vzrokov tega našega poloma. In ta bo lahko takoj ugotovil, da je bil njegov poglavitni vzrok jugoslovanski nacionalni centralizem, ki je dobil svojo krono v vidovdanski ustavi. Tisti centralizem, ki je osredil vse različno gospodarsko in kulturno življenje treh narodov v enem samem središču, in ki se psihološko nujno ni mogel imeti za kaj drugega čuta in smisla, kakor za to svoje središče, kakor dela pač vsak centralizem. In ko bo nadalje preiskoval, kdo je pomagal na konja centralističnemu sestavu, ki je koristil sicer Srbom, hudo škodoval Hrvatom, a največ škoda in ponižanja prizadejal prav nam Slovincem, tedaj bo s trpkim ogorčenostjo moral ugotoviti, da so bili to ljudje iz Slovenije, a njim na čelu — dr. Žerjav. Kajti samo ti ljudje so spravili tiste glasove skupaj, ki so bili še potrebni, da je dobil centralizem z vidovdansko ustavo nekakšno navidezno zakonito osnovo.

Da je bila vidovdanska ustava in njen centralizem prava nesreča ne samo za Slovence, ampak tudi za državo samo, to priznavajo danes že jugoslovenci sami, čeprav neradi. A da kljub temu slave človeka, ki je tej nesreči utrl pot med nas, to je za že nekaj, kar dokazuje popolno pomanjkanje spoštovanja do slovenskega naroda in njegove pravice.

Kajti prav dr. Žerjav je bil tisti, ki je zagovarjal zlasti gospodarski centralizem do takšne mere, da je celo belgrajska čaršija neverjetno začudeno, a seveda veselo prisluškovala. Mi smo že nekajkrat navedli njegove besede v skupščini, da mora biti ravno gospodarsko življenje do skrajnosti centralizirano, in vsak ve, da se je to tudi izvršilo v čudoviti popolnosti. A še to mu je bilo premalo v njegovem prizadevanju, da slovenstvo kar najhitreje utopi v jugoslovenstvu, to se pravi uniči. Gledal je, da je Slovenija zgubila sleherno samostojnost tudi v najmanjših upravnih stvareh, prav v vsem kaj bi ležala odločitev izven nje, v neslovenskem središču, ki bi že po naravi takih stvari Slovenijo nujno moralo zanemarjati. Ob priliki ponatisnemo iz »Jutra« samega dr. Žerjavov sestavek, ki je dejansko naperjen zoper slovensko vseučilišče. A debela knjiga bi bila potrebna, ki bi hotela prav in po

zaslugi opisati vso Žerjavovo dejavnost, škodljivo za Slovence v enem ali drugem pogledu.

So ljudje, ki ga zagovarjajo: res, skoraj vse, kar je naredil, nam je škodovalo. Ali dobro je hotel, in te dobre volje mu le ne smemo oporekati.

Mi sicer tega ne verjamemo, vendar rečemo, da je vse to res. Kaj pa naj potem rečemo o človeku, ki mu je manjkalo najosnovnejšega političnega znanja, iz katerega bi moral sprevideti, da centralizem ne more biti drugačen kakor ravno centralističen, torej v vsakem primeru za osredno Slovenijo škodljiv? In kaj naj zlasti rečemo ob takem centralizmu, kakor je naš in kakršen tudi mora biti naš glede na naše središče? To, da mu je mogla pomagati v dobri veri do moči samo precejšnja umska podpoprečnost.

A našim jugoslovenom je menda prihranjeno, da bi hoteli preveljaviti umsko podpoprečnost v politično bistroidnost in državniško preudarnost. Kajti naravnost le ne bodo hoteli priznati, da je šel ves boj zoper slovenstvo in ne zanj, in v tem priznanjem pravilno oznamenovati take bojevnike po njihni nraštveni plati.

Kdor pa se vsega tega zaveda — in ni jih več mnogo med nami, ki bi vsega tega ne razvideli — za tega mora biti le malo preveč, kar si je upalo zapisati »Jutro« »Ob desetletnici smrti dr. Gregorja Žerjava«. Navajamo nekaj stavkov dobesedno, da nam jih vsaj ne bo nihče mogel prečeti ali zaviti.

Kar takoj v prvem stavku je »Jutro« mnenja, da je bil dr. Žerjav

idea najpomembnejših duhov, kar smo jih Slovinci dali svoji narodni zgodovini ob njenem največjem prelomu, v njenih najbolj usodnih časih.

Ta pomembnost je pa menda v tem, da je zanimalo delo brezpomembnih ljudi kakor Trubar, Prešeren, Cankar.

Dalje:

Spomin na dr. Žerjava je neizbrisen tudi danes in občutek izgube je svež še vsak dan.

Občutek izgube, tega pa res imamo, okoli ¼ milijarde na leto znaša, vsak Slovenec, razen nekaj jugoslovenskih koritarjev, čuti to izgubo in tudi natančno ve, kateri pomembni duh mu jo je pripravil. In prav zato so bridka resnica »Jutrove« besede, da je dr. Žerjav

zaoral neizbrisne brazde v razvoju našega naroda.

Kaj pa naj človek reče k temle besedam, o katerih res ne vemo, ali je njihna puhlost bolj splošna ali njihna splošnost bolj puhla:

Iz groba se vedno močnejše dviga lik politične in državniške osebnosti, ki postaja tem bolj izrazita,

čim bolj se odmika doba njenega dela in čim bolj so v meglo zastrti veliki ideali, za katere je dr. Žerjav živel in umrl.

Ne bomo ugibali, kake vrste prividi so to, ki vzdigujejo v jutranjem uredništvu like državnih osebnosti iz grobov. Ali da govori o državniku ljudi, katerih delo je bilo že od vsega začetka nerodovito, ki se drži danes, po dvajsetih letih, samo še po zakonu vztrajnosti in moči svojih prisklednikov, ki ga hoče prav v teh dneh sporazum med Hrvatji in Srbi pogrezniti v nič, da ne bo ostalo od njega drugega, kakor grenak spomin — to je tudi za spominske uvodnike malo huda stvar.

Še hujša, kolikor je to sploh mogoče, je pa trditev, da je Žerjavova

ljubezen je oklepala, kar je naravno predvsem njegov slovenski rod in slovensko zemljo.

Razen, če si je dr. Žerjav prisvojil tisto očetovalsko oblast na Slovence, ki tepe, kogar ljubi. Pri tem bi omenili po eni strani, da mora tepeni palico vendarle s čemerkoli zaslužiti, po drugi pa, da tisto stalno zapostavljanje in izkoriščanje našega naroda, ki nam ga je namenil dr. Žerjav s svojim centralizmom, ni stvar, ki bi mogla zbuditi v komer koli vero, da je nasledek velikanske ljubezni zgolj.

In v tem duhu česna ta stilistični nebogljenec naprej. Ne samo brez čuta za resnico, ampak še bolj brez najmanjšega čuta za mero.

Menda ima dr. Žerjav na svojem grobu napisano, da je bil velik jugosloven. To je edino resnično oznamenilo njegovo, če se bere prav po slovensko seveda. Sicer bi pa storili njegovi prijatelji prav, če bi nam dali mir. Kajti kakor Hrvatje bomo tudi mi Slovinci prej ali slej likvidirali jugoslovenarstvo, najpristnejšo Žerjavovo tvorbo. In samo nekaj bridkega spomina bo ostalo za njo.

Slovenski narod ve: dr. Žerjav, to je posebljen centralistični duh. Duh centralizma, ki nam je prizadejal vse slabo in hudo, kar je bilo le slabega in hudega prizadejati mogoče.

A slovenski narod ve tudi, da ta negativni duh ni mogel nikoli nič trajnega, nič pozitivnega storiti. Vse njegovo delo je nosilo na sebi pečat neuspeha, znamenje pogina in smrti. Robatojdrnato ga je oznamoval dr. Tavčar: cekin v zrak, in govno pade dol. Od Agro Merkurja pa do jugoslovenskega centralizma je bila usoda Žerjavovega dela ena. Če je bila usoda prvega zapečateni hitreje, bo pa zato usoda drugega končana koreniteje. In kakor za Agro-Merkurjem tako tudi za nacionalnim centralizmom ne bo ostalo drugega kakor smrad po gnilobi in korupciji, in pa seveda strahovita tvarna in nraštva škoda, zaradi katere bodo trpeli še pozni slovenski rodovi.

Primer oportunistične politike

Dr. Mehmed Spaho

V nedeljo zjutraj je zadela kap našega dolgotrajnega prometnega ministra, dr. Mehmeda Spaha, znanega voditelja bosenskih muslimanov. Močnejše se je uveljavil ta politik šele po sprejetju zloglasne vidovdanske ustave. Muslimanska delegacija je bila že v ustavodajni skupščini precej močna. Obstajala je po večini iz raznih begov in te je g. Pašić kupil za glasovanje za ustavo s tem, da jim je štel težke milijone za odvzeto zemljo. Tako so ravno muslimani s Pueljevimi »kmetijaci« povzročili uzakonjenje centralizma, ki je še danes vir vseh naših političnih in gospodarskih tegob.

Vidovdanska ustava je rodila pri vseh Nesrbih nagnonski odpor, pomedla z vsemi strankami, ki so zanjo glasovale in zgrnili ljudstvo v tabore

strank, o katerih je mislilo, da se bodo res iskreno in nevzdržno borile proti centralizmu. Tako je bilo v Bosni, na Hrvaškem in pri nas. In ta odpor je dvignil tudi rajnega dr. Spaha za obče priznanega voditelja bosenskih muslimanov.

Ker so veljali za steber centralizma radikali in Pribičevići »demokrati«, je bil odslej dr. Spaho v večini koalicij, ki so jih sestavljale navedenima dvema strankama nasprotne skupine, in ki so vsaj na zunaj veljale in se izdajale za »avtonomistične«, čeprav v mesecih, ko so prihajale na vlado, o kakem izvajanju njihovega avtonomističnega programa ni bilo ne duha ne sluha. Centralizem se je pač mehanično poostroval od leta do leta, pa naj je bil »na vladi« kdor koli, kajti programi so pri nas že skoraj vsa povojna leta veljali le za »ljudstvo«, dokler ni postalo tudi to nepotrebno in so naše stranke v

Opazovalec

Belgrajski fondi in slovenščina

Veliki denarni zavod Privilegirana agrarna banka, a. d. z osnovnim kapitalom 700 milijonov din, v Belgradu, ki je prevzela razdolževanje kmečke posesti Jugoslavije, ima poseben fond, iz katerega dobivajo nagrade agrarnopolitične razprave o Jugoslaviji in njenih posameznih delih. To je bilo meni že dolgo znano in tega sem se domislil sedaj, ko sem napisal razpravo: »Jedro kočevskega vprašanja. Zgodovina, sedanost in preteklost kočevskega gospodarstva iz njegovih prirodnih in socialnih podlag«. Ta spis je izšel v izdaji Družbe sv. Cirila in Metoda v »Kočevskem zborniku«, oziroma v posebnem natisu na 45 straneh velike osmerke, a njeno vsebino je ves naš dnevni, kakor revijalni tisk ocenil soglasno za odlično.

V krepki državljanski zavesti, da imajo številni belgrajski fondi namen, na podlagi enakopravnosti in kvalitetnega tekmovanja podpirati in nagraditi razprave iz prav vseh delov Jugoslavije, torej tudi slovenskih, sem se 10. junija t. l. obrnil do te banke s ponudbo, da mojo omenjeno razpravo strokovno oceni in me nagradi mrda na ta način, da mi odkupi primerno število knjig.

Ta banka ima celo svoj oddelek za studije, pa bi človek pričakoval, da se bo v njem le našel nekdo, ki bo mojo razpravo prečital ter nato povedal oceno. Že če bi si vzel časa eno minuto in bi preletel z očmi 25 naslovov kazala, ki spoznal, da gre za eminentno agrarnopolitično študijo, vredno primerne nagrade. Ali stanje, v kakršnem je bil izvod knjige vrnjen, mi priča, da se v tem pogledu ni hotel nihče niti najmanj potruditi.

Moj dopis banki je bil pač slovenski, in očitno je že samo to dejstvo gospode v oddelku za studije zbudilo tako neprijetno, da so me po 14 dneh obvestili, da je moja prošnja-ponudba glede odkupa knjige odbita.

Spodpisi treh gospodov opremljeni odgovor me prosi na koncu, naj jim z obratno pošto potrdim prejem vrnjene knjige. T stvar si hočem prihraniti in jo nadomestiti s tem javnim opozorilom, namenjenim vsej naši misleči in prizadevni politični javnosti.

Dr. Jože Rus.

Umetno narejene avtoritete

»Samouprava« od 4. t. m. prinaša uvodnik pod naslovom »Zmeraj z ljudstvom!«. V njem se »Samouprava« močno vnema za ljudstvo in demokracijo in pravi tudi tole:

V zadnjih letih se je pri nas začela uvajati neka moda, ki ne odgovarja niti naši miselnosti niti našemu izročilu. To je moda umetno narejene avtoritete in čaščenja posameznih strankarskih osebnosti.

»Samouprava« je danes zoper to modo in zoper take samozvane voditelje in meni, da so se vsi taki poskusi razbili »ob jekleni volji vseh udov naše Stranke«, pri čemer naj samo še pripomnimo, da velika začetnica pri Stranki ni morebiti kakšna pisna ali tiskovna pomota.

Včasih, in ni še tako dolgo tega, je znala »Samouprava« precej drugače pisati. Navduševala se je za fašistične sestave, in skoraj dan za dnem je prinašala slike Stojadinovića in hvalila njegove voditeljske sposobnosti, tistega Stojadinovića, ki se je dal po fašističnih vzorcih pozdravljati z zbornim pozdravom: vodja, vodja, vodja. A seveda tudi tistega Stojadinovića, ki se je takoj pogreznil v ničnost, ko mu je zdrknil pendrek iz rok.

Zaradi lojalnosti pa naj vendar tudi dostavimo, da se ni »Samouprava«, v vsem dovolj dolgem sestavku niti enkrat spozabila, da bi bila imenovala Stojadinovićevo ime, čeprav je ravno on tisti človek, ki je imel vse tiste lastnosti in ambicije, ki jih danes »Samouprava« pobija kot naperjene zoper našo miselnost in izročilo.

Okoli sporazuma

»Hrvatski dnevnik« od 4. t. m. piše o napetem političnem položaju in o sporazumu. Pri tem navajata tudi »Slovenca«, ki pričakuje, da bo ta

sporazum v kratkem sklenjen na podlagi široke narodne samouprave, pa meni:

Že 20 let širijo iz Belgrada načrte o nekkih »širokih samoupravah«. Sedaj jih je tudi »Slovenec« naložil na svoj voz. Morda zato, da tudi on nekaj »vozi«.

Vsak pameten človek ceni visoko sporazum v življenju ljudi, zlasti v političnih opravilih. V soboto je bivši angleški zunanji minister Eden, govoreč o sporazumu med narodi, rekel tudi te besede: »Ne more biti sporazuma, če se hočejo spori reševati s silo in če se ne spoštujejo že doseženi sporazumi«. On je to govoril s stališča meddržavne politike, toda njegove besede imajo enak pomen na področju notranjega političnega življenja vsake posamezne države. O tem mislimo vsi enako. Zato ne morejo nobena razpoloženja spremeniti smeri pota hrvaškega naroda. On je prepojen z mislijo svojega svobodnega razvoja in napredka, z mislijo svobode in pravice. Pod vodstvom predsednika dr. Mačka hoče tudi tak ostali, naj pridejo kakršni koli časi.

V zadnjem času se večkrat širijo vesti, ko da bi stali tik pred sporazumom s Hrvati. Hrvatje so sicer zmeraj izjavljali, da jim o tem ni nič znanega, da se dejansko ne vrše nobena pogajanja, ki povrh tudi potrebna niso. Kajti dr. Maček in vladni predsednik Cvetković sta vsebino sporazuma že tako natančno določila in se domenila o njej, da dejansko ni treba drugega, kakor da ga sprejme nasprotna stran. Da bi pa popuščali od svoje svobode in pravice, to jim ne prihaja na misel. Zato zavračajo zlasti tisto gumijasto besedo o »širokih samoupravah«, to najbolj pristno iznajdbo jugoslovensko-velikosrbskih centralistov, ki ji po pravici ne gre nobena vera, saj za njeno širokostjo vseh dajset let tako niso drugega delali, kakor dalje centralizirati. Hrvatje torej nočejo drugega, kakor da se izvrši sporazum, sklenjen med r. Mačkom in Dragišo Cvetkovićem, ki že glede na funkcijo zadnjega očitno ne more biti škodljiv za državo, in da se spletakarjenje zoper ta sporazum že kedaj neha. Široke samouprave pa naj si zataknejo unitaristi za klobuk.

Mali zapiski

Nova obremenitev našega gospodarstva

Trgovinski minister je v soglasju s kmetijskim in finančnim ministrom odredil, da se poviša cena za pšenico od 140 na 165 dinarjev za meterski sto. Cena naši pšenici po znašala doma za 50 dinarjev več, kakor zunaj. Slovenija mora pšenico oziroma krušno moko v veliki meri uvažati: okoli 11.000 vagonov na leto. Tako bo morala Slovenija zaradi te odredbe odračunavati na leto okoli 50 milijonov več kakor doslej.

Pri tem je treba opozoriti, da nimamo prav nobene moči, izravnati ta primanjkljaj z višjimi cenami naših industrijskih in obrtnih izdelkov. Kajti ti nimajo nobenih uradno določenih cen, kakor pšenica, še več, tekma jim je otežkočena s povečanimi prevoznimi tarifami in večjo davčno obremenitvijo. To povišanje pšeničnih cen bo pa našo obrt in industrijo vnovič obremenilo, ker bo moral dobiti delavec vsaj toliko večjo mezo, kolikor se mu bo kruh podražil.



Najboljše šivalne stroje

ADLER

za dom in obrt ter posamezne dele ter kolesa kupite pri

PETELINC

LJUBLJANA

za vodo, blizu Prešernov. spomenika

Večletno jamstvo! — Pouk v umetnem vezanju brezplačen

Spet neka centralna zadeva

Vsak uradnik, vsak upokojenec ve, kako se je ustanovila Nabavljalna zadruga za državne namočence. Cela leta so se jim mesec za mesecem uradoma odtrgovali občutni prispevki zanjo, vsakemu in vseeno, če bo imel kaj od nje ali nič. Ali šlo je za imenitno centralno zadevo, kjer je že dolga vrsta ljudi čakala, da začne ta denar »upravljati«.

Te dni se je zgodilo, kakor se je zgodilo že mnogokrat pri mnogih takih organizacijah. Zadruga je sklenila veliko kupčijo za drva: kar za 400.000 dinarjev, in sicer z nekim Kovačevićem. Ta je kupčijo sklenil, ne da bi bil drva sploh imel. Tako je nazadnje stvar le morala priti na dan. Pri tem pa je prišlo na dan tudi, da je Kovačević izplačal udom upravnega odbora provizijo 50.000 dinarjev.

Centralizem! In samoobsebnost nasledek njegov!

In spet kedaj moramo reči: Kdor je kaj drugega kedaj pričakoval, je bil ali političen otrok ali pa je hotel biti sam zraven udeležen.

Slovaška

Švicarski dnevnik »Basler Nachrichten« obravnava vprašanje, kje se utegne zaostri sedanja evropska stiska do največje nevarnosti. Ne verjame pa črnoglednežem, ki mislijo, da se bo to zgodilo v Slovaški in zaradi nje, češ:

Prav za prav pa ni vzroka domnevati, da bi nasilje Nemčije, ki bi hitro končal navidezni bit slovaške države, izzval veliko vojno. Tak dogodek bi zahodne države položile k drugim; kajti one so že davno odpisale ne samo češki konto, ampak tudi slovaškega. Slovaki so se s svojo izdajo češko-slovaške skupne države sami podali v velikonemško prebavno duplino in ne morejo pričakovati, da bi se kdo zanje zavzemal, ko bodo dokončno vsrkani.

Celostnost ne pozna izjem

Nemške oblasti so zasegle nadškofijsko palačo v Lazburgu za potrebe narodno-socialističnih SS krdel.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana.

NOVA ZALOŽBA V LJUBLJANI R. Z. Z O. Z. KONGRESNI TRG

Priporoča

Ivana Cankarja izbrani spisi

20 zvezkov z uvodi in opombami Iz. Cankarja

Ti spisi niso samo naš najobširnejši narodni tekst, ampak so najpogumnejša izpoved slovenskega duha.

Iz lastne založbe se še posebej priporočajo: F. S. Finžgarjevi zbrani spisi (8 zvezkov); Fr. Stelè, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Stanko Vurnik, Uvod v glasbo; Jak. Kelemina, Literarna veda.

Poseben oddelek za pisarniške potrebščine

VLOGE

na knjižice in tekoče račune obrestujejo najugodnejše

POSOJILA

dajejo proti zadostnemu kritju

VREDNOSTNE PAPIRJE

kupujejo, prodajajo, lombardirajo in posojajo



HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

LJUBLJANA • MARIBOR • CELJE • KOČEVJE